

Wyrok z dnia 24 lipca 2001 r.

I PKN 552/00

Nie jest zaliczką w rozumieniu art. 87 § 1 okt 3 KP część wynagrodzenia wypłaconego na poczet wynagrodzenia przyszłego przed terminem jego wymagalności, o ile strony umowy o pracę nie umówiły się inaczej.

Przewodniczący SSN Jerzy Kwaśniewski, Sędziowie SN: Jadwiga Skibińska-Adamowicz, Katarzyna Gonera (sprawozdawca).

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu w dniu 24 lipca 2001 r. sprawy z powództwa Grzegorza B. przeciwko „M.” Montaż-Budownictwo-Spedycja Spółka z o.o. w S. o wynagrodzenie, na skutek kasacji strony pozwanej od wyroku Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 17 grudnia 1999 r. [...]

u c h y l i ł zaskarżony wyrok w punktach 1 i 3 i w tym zakresie przekazał sprawę Sądowi Apelacyjnemu w Katowicach do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.

U z a s a d n i e n i e

Sąd Okręgowy-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Katowicach wyrokiem z 25 maja 1999 r. zasądził od pozwanego pracodawcy „M.” Montaż-Budownictwo-Spedycja Spółki z o.o. w S. na rzecz powoda Grzegorza B. kwotę 770,20 zł z ustawowymi odsetkami i oddał powództwo w pozostałej części. Powód domagał się zasądzenia na jego rzecz: zwrotu kosztów wyjazdu i powrotu z kontraktu zagranicznego, ekwiwalentu za odzież ochronną i środki czystości, po 5 DM za każdy dzień pobytu na kontrakcie, ekwiwalentu pieniężnego za niewykorzystany urlop wypoczynkowy, premii, wynagrodzenia za godziny nadliczbowe, po 770 DM za każdy miesiąc kontraktu za opłacanie noclegów oraz odprawy w wysokości trzymiesięcznego wynagrodzenia. Strona pozwana uznała roszczenie w części obejmującej ekwiwalent za odzież ochronną i środki czystości w kwocie 770,20 zł i tylko w tej części powództwo zostało uwzględnione.

Sąd Okręgowy ustalił, że powód był zatrudniony przez stronę pozwaną na budowie eksportowej w Niemczech na podstawie kolejnych umów o pracę na „kontrakcie eksportowym” zawieranych na czas określony. Cztery pierwsze umowy zostały zawarte na jednakowych warunkach; według ich treści wynagrodzenie miesięczne ustalone zostało w kwocie 1.300 DM, z tym że część ruchoma w wysokości 20 % miała być wypłacona po zakończeniu kontraktu za jego prawidłową i terminową realizację, ponadto umowy przewidywały premię w wysokości do 130 % wynagrodzenia, wypłacaną proporcjonalnie do faktycznie wykonanej pracy wynikającej z rozliczenia harmonogramu kontraktu. W kolejnej umowie z 11 września 1996 r. przyznano powodowi wynagrodzenie według stawki akordowej obejmującej część stałą 11,20 DM i część ruchomą 2,80 DM za godzinę, przy czym określono, że stała część wynagrodzenia zawiera ekwiwalent za urlop, dietę zjazdową i wjazdową, ekwiwalent za odzież. Na podstawie dowodu z opinii biegłej z zakresu wynagrodzeń i płac Sąd Okręgowy ustalił, że powodowi za każdy dzień pobytu na kontrakcie naliczana była do wynagrodzenia kwota 5 DM stanowiąca równowartość posiłku. Premia wypłacana była powodowi zgodnie z postanowieniami umowy o pracę (§ 3 umowy), co miesiąc wypłacano mu również część wynagrodzenia za urlop. Ponadto za bezzasadne uznał Sąd żądanie powoda dotyczące kosztów wjazdu i zjazdu z budowy, bowiem pozwany pracodawca przewoził pracowników własnymi środkami transportu, a tylko w sytuacji losowej - w razie powrotu pracownika do kraju indywidualnie w innym terminie - zwracał koszty po przedłożeniu rachunku wraz z biletem kolejowym lub dowodem zakupu benzyny, a powód takich dowodów nie przedłożył. Koszt noclegów w Niemczech pokrywał pracodawca i powód żadnych wydatków z tego tytułu nie poniósł. Po szczegółowym rozliczeniu należnego powodowi wynagrodzenia za cały okres objęty żądaniem - z uwzględnieniem pracy w godzinach nadliczbowych oraz w soboty i niedziele - Sąd stwierdził (w oparciu o wnioski opinii biegłej), że miała miejsce nadpłata wynagrodzenia na rzecz powoda, a zatem jego roszczenia dotyczące wynagrodzenia za pracę w godzinach nadliczbowych są bezzasadne.

Sąd Apelacyjny w Katowicach wyrokiem z 17 grudnia 1999 r., w wyniku częściowego uwzględnienia apelacji powoda, zmienił zaskarżony wyrok Sądu Okręgowego w ten sposób, że zasądził od strony pozwanej na rzecz powoda dodatkowo kwotę 2.606,29 DM z ustawowymi odsetkami, oddalając apelację w pozostałej części. W apelacji powód zakwestionował opinię biegłej i zarzucił Sądowi pierwszej instancji błędy w ustaleniach faktycznych.

Sąd Apelacyjny stwierdził, że prawidłowe są ustalenia Sądu Okręgowego dotyczące wyliczenia należnego powodowi wynagrodzenia za pracę w godzinach nadliczbowych oraz za przepracowane soboty i niedziele. Zostały dokonane w oparciu o dokumentację obejmującą rozliczenie czasu pracy przedstawioną przez stronę pozwaną, a powód wyraził zgodę na rozliczenie jego wynagrodzenia w oparciu o tę dokumentację. Zarzut powoda odnoszący się do błędu w ustaleniach faktycznych, wynikającego z bezkrytycznego przyjęcia jako podstawy tych ustaleń opinii biegłej, pomimo że opinia zawiera - zdaniem powoda - ewidentne błędy merytoryczne w związku z przyjęciem poszczególnych wynagrodzeń powoda w kwotach odmiennych od tych, które faktycznie otrzymał na podstawie dowodów wypłat, nie może być uwzględniony ze względu na treść art. 381 KPC, nie było bowiem żadnych przeszkód, aby powód powołał te zastrzeżenia przed Sądem pierwszej instancji, kiedy zapoznał się z opinią biegłej. Z opinii tej [...] - zdaniem Sądu Apelacyjnego - wynika, że w niektórych miesiącach zatrudnienia pracodawca wypłacił powodowi wyższe wynagrodzenie od należnego, w innych zaś niższe. Po przeanalizowaniu różnic między wynagrodzeniem należnym a faktycznie otrzymanym przez powoda, Sąd Okręgowy stwierdził (w oparciu o wyliczenia biegłej), że powodowi nadpłacono wynagrodzenie w kwocie 355,64 DM. W ocenie Sądu Apelacyjnego rozliczenie wynagrodzenia dokonane przez Sąd Okręgowy narusza przepis art. 87 KP, gdyż faktycznie Sąd ten dokonał bezpodstawnie potrącenia tego nadpłaconego wynagrodzenia. Dlatego uwzględniając w tej części apelację powoda Sąd Apelacyjny zasądził na jego rzecz wynagrodzenie w kwocie 2.606,29 DM za poszczególne miesiące, w których nastąpiła jego niedopłata, co wynika z opinii biegłej.

Kasację od wyroku Sądu Apelacyjnego w części zasądzającej na rzecz powoda kwotę 2.606,29 DM wniosła strona pozwana. Jako podstawy kasacji skarżąca wskazała: 1) naruszenie prawa materialnego przez błędne zastosowanie art. 87 § 1 pkt 3 KP w wyniku przyjęcia, że Sąd Okręgowy dokonał bezpodstawnie potrącenia kwot nadpłaconych ponad należne wynagrodzenie za poszczególne miesiące, pomimo iż nadpłaty te miały charakter zaliczkowy na poczet ruchomej części wynagrodzenia, wymagalnej i rozliczanej po zakończeniu kontraktu, 2) naruszenie przepisów prawa procesowego, a mianowicie art. 328 § 2 KPC, przez pominięcie w ustaleniach faktycznych dowodów z treści umów o pracę zawartych między stronami, z których wynika, że ruchoma część wynagrodzenia, nadpłacana w poszczególnych miesiącach, wymagalna była po zakończeniu kontraktu, a nadpłaty miały charakter zaliczki i

podlegały potrąceniu na mocy art. 87 § 1 pkt 3 KP. Skarżąca wniosła o uchylenie zaskarżonego wyroku (w części zaskarżonej) i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zarzut kasacji dotyczący naruszenia prawa materialnego jest usprawiedliwiony ze względu na zasadniczą i istotną wadę uzasadnienia zaskarżonego wyroku uniemożliwiającą skontrolowanie w postępowaniu kasacyjnym prawidłowości zastosowania przez Sąd drugiej instancji przepisu art. 87 KP powołanego jako podstawa rozstrzygnięcia. Wada konstrukcyjna uzasadnienia polega na braku jakichkolwiek ustaleń faktycznych, które miałyby stanowić podstawę oceny materialnoprawnej. Samo odwołanie się przez Sąd Apelacyjny do opinii biegłej, nawet z przywołaniem numerów kart akt sądowych, na których ta opinia się znajduje, nie zastępuje ustaleń faktycznych niezbędnych do zastosowania wskazanego przepisu prawa materialnego. Zarzut naruszenia art. 328 § 2 KPC (w związku z art. 391 KPC) jest zatem trafny, choć został przez skarżącą niewłaściwie uzasadniony. „Pominięcie w ustaleniach faktycznych dowodów z treści umów zawartych pomiędzy stronami” nie uzasadnia bezpośrednio zarzutu naruszenia art. 328 § 2 KPC, który określa wymogi, jakim powinno odpowiadać prawidłowo sporządzone pisemne uzasadnienie wyroku, ale sugeruje raczej odniesienie się do treści normatywnej art. 233 § 1 KPC, który nakazuje sądowi orzekającemu dokonanie wszechstronnej analizy zebranego w sprawie materiału dowodowego. Zarzutu naruszenia tego ostatniego przepisu kasacja jednak nie zawiera.

Zarzut naruszenia art. 328 § 2 KPC może stanowić usprawiedliwioną podstawę kasacji. Sąd sporządza, co prawda, pisemne uzasadnienie wyroku dopiero po jego wydaniu (ogłoszeniu), lecz w uzasadnieniu tym relacjonuje w istocie przebieg procesu rozumowania, które doprowadziło go do takiego, a nie innego rozstrzygnięcia. Wadliwy tok rozumowania, ujawniający zasadnicze braki, usterki, nieprawidłowości zarówno w odniesieniu do podstawy faktycznej, jak i podstawy prawnej, może mieć istotny wpływ na wynik sprawy (art. 393¹ pkt 2 KPC). Zgodnie z treścią art. 328 § 2 KPC, uzasadnienie wyroku - także wyroku sądu apelacyjnego - powinno zawierać wskazanie podstawy faktycznej rozstrzygnięcia, a mianowicie: ustalenie faktów, które sąd uznał za udowodnione, dowodów, na których się oparł, i przyczyn dla któ-

rych innym dowodom odmówił wiarygodności i mocy dowodowej. Spełnienie tego wymogu jest szczególnie ważne wówczas, gdy sąd drugiej instancji orzeka reformatoryjnie, to znaczy, gdy uwzględniając apelację orzeka co do istoty sprawy odmiennie od sądu pierwszej instancji (art. 386 § 1 KPC), jeżeli to odmiennie rozstrzygnięcie jest wynikiem odmiennych ustaleń faktycznych. Uzasadnienie zaskarżonego wyroku nie spełnia owych wymagań konstrukcyjnych dotyczących podstawy faktycznej. Również wyjaśnienie podstawy prawnej zaskarżonego wyroku (art. 328 § 2 *in fine* KPC) nie jest wystarczające, ponieważ przytoczony przepis prawa - art. 87 KP - w swoich siedmiu paragrafach, z których niektóre podzielone są na punkty, reguluje szereg różnych zagadnień, a zatem brak rozważenia przesłanek poszczególnych jego unormowań utrudnia ocenę prawidłowości jego zastosowania.

W kasacji zarzucono naruszenie art. 87 § 1 pkt 3 KP. Zgodnie z treścią tego przepisu, z wynagrodzenia za pracę - po odliczeniu zaliczki na podatek dochodowy od osób fizycznych - podlegają potrąceniu, obok innych należności, również zaliczki pieniężne udzielone pracownikowi. Zagadnieniem podlegającym wyjaśnieniu przy ponownym rozpoznaniu sprawy powinno być zatem, czy „nadpłaty” wynagrodzenia za pracę należnego powodowi w poszczególnych miesiącach mogą i powinny być traktowane jako „zaliczki pieniężne udzielone pracownikowi” w rozumieniu tego przepisu, a jeżeli miały charakter „zaliczkowy”, czy powinny podlegać potrąceniu z wynagrodzenia za inne (następne) miesiące.

Potrącenie, o którym mowa w art. 87 § 1 KP, łączy się z instytucją prawa cywilnego, uregulowaną w art. 498-505 KC. W drodze potrącenia nie mogą być umarzane wierzytelności, co do których potrącenie jest wyłączone przez przepisy szczególne (art. 505 pkt 4 KC). Takim przepisem szczególnym jest art. 87 § 1 KP. Potrącenie wierzytelności wzajemnej pracodawcy może być dokonane tylko na podstawie tytułu wykonawczego (art. 87 § 1 pkt 1 i 2 KP) lub za zgodą pracownika (art. 91 KP). Wyjątek od tej zasady dotyczy jedynie zaliczek pieniężnych udzielonych pracownikowi (art. 87 § 1 pkt 3 KP), które podlegają potrąceniu bez tytułu wykonawczego i bez zgody pracownika. Przez zaliczki, o jakich mowa w tym przepisie, należy rozumieć kwoty pieniężne wypłacone pracownikowi i pobrane przez niego do rozliczenia przeznaczone przede wszystkim na pokrycie obciążających pracodawcę wydatków związanych z wykonywaniem pracy. Pobrana przez pracownika zaliczka pieniężna jest mieniem powierzonym mu do wyliczenia (art. 124 § 1 pkt 1 KP). Pojęcie „zaliczka” nie może być wykładane rozszerzająco (por. wyrok Sądu Najwyższego z 11

czerwca 1980 r., I PR 43/80, OSNCP 1980 z. 12, poz. 248). Nie jest zaliczką część wynagrodzenia wypłaconego pracownikowi na poczet wynagrodzenia przyszłego. Stanowi ono częściowe spełnienie przez pracodawcę świadczenia przed terminem jego wymagalności. Wypłacone kwoty podlegają jednak zachowaniu na poczet wynagrodzenia należnego za okres obrachunkowy. Zasady rozliczeń powinny w takiej sytuacji wynikać z umowy o pracę.

Sąd Okręgowy ustalił, że pozwany pracodawca wypłacił powodowi w niektórych miesiącach wynagrodzenie wyższe od należnego. Wbrew wywodom uzasadnienia kasacji nie można przyjąć, że Sąd Okręgowy dokonał prawidłowego potrącenia części wynagrodzenia nadpłaconej powodowi w poszczególnych miesiącach z wynagrodzenia za inne miesiące. Z uzasadnienia wyroku tego Sądu nie wynika bowiem, na jakiej ewentualnie podstawie (faktycznej i prawnej) miałyby się dokonać owo potrącenie i czy rzeczywiście dokonane przez pozwanego pracodawcę rozliczenie nosiło charakter potrącenia w znaczeniu, o jakim stanowi art. 87 § 1 KP. Sąd Okręgowy powielił jedynie wyliczenia biegłej zawarte w jej opinii bez jakiegokolwiek refleksji nad nimi, zwłaszcza bez starannej oceny co do możliwości dokonania kompensaty (umorzona) nadpłaconego i niedopłaconego wynagrodzenia, a zatem swoistego potrącenia. Zagadnienie to w ogóle nie było przedmiotem ustaleń faktycznych ani ocen prawnych Sądu pierwszej instancji. Sąd Apelacyjny wydał wyrok prezentując arbitralny pogląd w kwestii zastosowania art. 87 KP bez uzasadnienia, w jakim zakresie - co do jakiej części normatywnej tego przepisu lub co do jakich przesłanek w nim przewidzianych - został on naruszony przez Sąd Okręgowy.

Ocenę materialnoprawną powinny poprzedzać ustalenia faktyczne dotyczące istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy faktów. W rozpoznawanej sprawie dotyczy to wnikliwej oceny zawartych przez strony umów - najpierw przez ustalenie ich treści, a następnie poddanie jej ocenie z punktu widzenia regulacji zawartej w art. 87 § 1 pkt 3 KP. Słusznie podnosi się w kasacji, że treść umów łączących strony ma decydujące znaczenie. Ocenie powinny być poddane zwłaszcza te ich postanowienia (na przykład paragraf III ust. 1 pkt b i c umowy [...] z 4 lutego 1996 r., § 3 ust. 2 umowy [...] z 11 września 1996 r.), z których strona pozwana wyprowadza twierdzenie co do tego, że wynagrodzenie powoda składało się również z części ruchomej, wymagalnej po zakończeniu kontraktu i zależnej od jego efektów, a zatem wypłacenie tej ruchomej części wcześniej, w ramach wynagrodzenia za poszczególne miesiące, miało charakter zaliczkowy. Z postanowień tych wynika, że „wprowadza się w ramach ustalo-

nego miesięcznego wynagrodzenia dewizowego część ruchomą w wysokości 20 %, która będzie wypłacana po zakończeniu kontraktu za prawidłową i terminową realizację kontraktu oraz uzyskanie planowanej wydajności zgodnie z deklaracją dopuszczającą kontrakt do realizacji” oraz że „pracodawca zastrzega sobie prawo wstrzymania wypłaty w wysokości 20 % części ruchomej wynagrodzenia miesięcznego z tytułu nieuzyskania właściwej wydajności i jakości robót; wynagrodzenie to będzie wypłacone po dokonaniu bezusterkowego odbioru kontraktu przez zleceniodawcę niemieckiego”.

Ocena treści postanowień umów łączących strony oraz ustalenia dotyczące tego, czy faktycznie miały miejsce zaliczkowe wypłaty pieniężne tej części wynagrodzenia, która powinna być wypłacona dopiero po zakończeniu kontraktu, podlegające następnie potrąceniu, musi uwzględniać pewne ogólne reguły dotyczące wypłaty wynagrodzeń za pracę. Pracodawca zawsze może wypłacić pracownikowi wynagrodzenie wyższe od wynikającego z postanowień umowy o pracę (stawki zaszeregowania, regulaminu wynagradzania). Może to również uczynić przed terminem wymagalności tego świadczenia. Nie jest to sprzeczne z prawem (co wynika z analizy treści art. 18 KP oraz innych przepisów Kodeksu pracy dotyczących wynagrodzenia, np. art. 85 KP) ani z zasadami prawa pracy. Jeżeli pracodawca dokonał „nadpłaty” wynagrodzenia, do czego nie było podstaw faktycznych i prawnych, a „nadpłata” nie może być potraktowana jako zaliczka pieniężna w rozumieniu art. 87 § 1 pkt 3 KP, to albo powinien uzyskać od pracownika pisemną zgodę na potrącenie owej „nadpłaty” (art. 91 KP), albo wystąpić o jej zwrot jako nienależnego świadczenia (art. 410 KC w związku z art. 300 KP, ze skutkami wynikającymi z konieczności zastosowania art. 409 i 411 KC) w celu uzyskania tytułu wykonawczego uprawniającego do dokonania potrącenia.

W kasacji nie kwestionuje się wprost wysokości zasądzonej na rzecz powoda kwoty stanowiącej pochodną wyliczonej „nadpłaty” wynagrodzenia, ponieważ skarżąca podważa co do zasady rozstrzygnięcie Sądu Apelacyjnego zarzucając zaskarżonemu wyrokowi wadliwe zastosowanie art. 87 § 1 pkt 3 KP. Uzasadnienie zaskarżonego wyroku nie zawiera przedstawienia sposobu wyliczenia zasądzonej kwoty 2.606,29 DM, a nie wynika ona z prostego zsumowania „nadpłaconych” kwot wynagrodzenia za poszczególne miesiące ujawnionych w opinii biegłej [...]. Również ta okoliczność powinna podlegać ustaleniu przy ponownym rozpoznaniu sprawy.

Reasumując należy stwierdzić, że zarzut naruszenia art. 87 § 1 pkt 3 KP jest uzasadniony w związku z przedwczesnym zastosowaniem tego przepisu przez Sąd Apelacyjny. Takie zastosowanie jest niewłaściwe w rozumieniu art. 393¹ pkt 1 KPC, ponieważ właściwe zastosowanie prawa materialnego polega na subsumcji prawidłowo ustalonego stanu faktycznego pod prawidłowo wybraną normę prawną, adekwatną do ustalonych faktów. Inaczej mówiąc, aby zastosowanie prawa było prawidłowe, musi być odniesione do prawidłowo ustalonego stanu faktycznego. Tymczasem brak wskazania podstawy faktycznej zaskarżonego wyroku nie tylko uniemożliwia kontrolę prawidłowości zastosowania prawa materialnego, lecz również sprawia, że uzasadnienie wyroku nie spełnia wymagań przewidzianych w art. 328 § 2 KPC, co jednocześnie usprawiedliwia zarzut naruszenia tego przepisu.

Biorąc powyższe pod uwagę Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji na podstawie art. 393¹³ § 1 KPC.

=====